

УДК: 613.7+371.302.81+378.169.14

Башавець Н. А.*

КОНЦЕПЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ЩОДО ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ ЯК СВІТОГЛЯДНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ ЕКОНОМІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті розглядається концепція дослідження щодо формування культури здоров'язбереження як світоглядної орієнтації майбутніх фахівців економічного профілю. Актуальність дослідження окреслена в концепції економічного сталого розвитку людської спільноти, що пропонує новий підхід до нагальних проблем і передбачає суттєві зміни у всіх сферах суспільного життя в процесі інтенсивної економічної еволюції країн. Визначено, що професії економічного напрямку (бухгалтер, економіст, аудитор, фахівець галузі фінансів і торгівлі) є такими, що негативно впливають на стан здоров'я людини. Формування культури здоров'язбереження як світоглядної орієнтації студентів вищих економічних навчальних закладів має інтегративний характер, що визначає необхідність розгляду та обґрунтування цього феномену на теоретичному, практичному та методологічному рівнях. Аналіз формування культури здоров'язбереження як світоглядної орієнтації майбутніх економістів передбачає вивчення цього явища на підставі системного, аксіологічного, гендерного підходів.

Ключові слова: культура здоров'язбереження, майбутній фахівець, здоров'язбереження, економіст, концепція дослідження, феномен.

На початку ХХІ століття перед людством виникли глобальні проблеми, що спричинили необхідність формування нового світогляду, переосмислення цінностей та корегування спільних цілей і пріоритетів, які б об'єднували народи й держави. Така мета окреслена в концепції економічного сталого розвитку людської спільноти, що пропонує новий підхід до нагальних проблем і передбачає суттєві зміни у всіх сферах суспільного життя в процесі інтенсивної економічної еволюції країн. З огляду на зазначену концепцію перед сучасним соціумом виникають вагомі підстави для балансування між задоволенням потреб і захистом інтересів людей у найближчому майбутньому, зокрема потреби в безпечному й здоровому довкіллі, здоровому способі життя, що натомість потребує формування принципово нового світогляду.

Освітній процес відкриває широкі перспективи в напрямі формування світогляду молодої людини. У цьому руслі проблема виховання культури здоров'язбереження, як світоглядної орієнтації майбутніх фахівців в освітньому процесі ВНЗ, щороку набуває особливої значущості, що пояснюють постійним погіршенням стану здоров'я молоді, зумовленим несприятливими соціально-економічними умовами в багатьох країнах світу й, зокрема, в Україні. Як свідчить світова практика, нині суспільство занепокоєно складною екологічною ситуацією, низьким рівнем культури, інтенсифікацією навчального процесу, спрямованого переважно на інтелектуальний розвиток особистості, що породжує негативний вплив організації навчального процесу у вишах на здоров'я студентів. Молодь є недостатньо освіченою з питань власного здоров'язбереження, не дбає про своє здоров'я і майже не дотримується здорового способу життя, що призводить до дисгармонії та погіршення здоров'я молодих людей.

За даними Міністерства охорони здоров'я України, майже 90 % учнів, студентів мають відхилення у здоров'ї, здоровими вважають лише близько 10 % молоді. Науковці (Г. Кривошеєва[3], З. Литвинова [4] та ін.) з'ясували, що 74 % студентів мають низький рівень культури здоров'я, не відчувають потреби в самооздоровленні, вдаються до самолікування, переоцінюють можливості свого організму. Дослідниця Г. Іванова [2] стверджує, що низькі й нижчі від середніх показники рівня фізичного соматичного здоров'я студентів різних курсів становлять 26,7-37,8 %, при цьому під час поглиблених медичних оглядів серед обстежених здоровими

* © Башавець Н. А., 2012

визнано 21,6 %, студентів, хронічні захворювання мають 78,4 % майбутніх фахівців. Науковець С. Закопайло [1] зазначає, що лише в 64,5 % молоді середній рівень та у 25,8 % низький рівень сформованості цінностей здорового способу життя. Згідно з нашим дослідженням 577 студентів Одеського інституту фінансів Українського державного університету фінансів і міжнародної торгівлі (ОІФ УДУФМТ) за станом здоров'я за 2009-2010 рр. до основної групи відносяться 48 % респондентів, до підготовчої та спеціальної – відповідно 10 % та 36 % осіб, звільнено від занять з фізичної культури – 6 %. Якщо сумувати ці результати підготовчої, спеціальної груп і кількість звільнених (10 %, 36 %, 6 %), то отримуємо 52% студентів, які мають будь-які порушення в стані здоров'я. Отже, майже половина студентів-економістів має різного ступеня порушення в стані здоров'я.

Мета статті полягає у розкритті концепції дослідження щодо формування культури здоров'язбереження як світоглядної орієнтації студентів вищих економічних навчальних закладів.

У сучасних ринкових умовах успіх самореалізації в професійній діяльності та конкурентоспроможність залежать не лише від фахової обізнаності, а й від психічного, духовного, соціального та фізичного станів, належного світоглядного ставлення до свого здоров'я як до надважливої цінності людини. Зазначена проблема потребує зміни мислення і поведінки майже кожного з членів суспільства та високого рівня культури молоді людини, що актуалізує питання про формування культури здоров'язбереження студентів.

Важлива роль економіки, розвиток якої згідно зі згаданою концепцією, невід'ємно пов'язаний із гармонійним, збалансованим прогресом різних регіонів та окремих країн, впливає на зростання питомої ваги економічних професій, стимулює бажання молоді навчатися у профільних вишах. Водночас професії економічного напрямку (бухгалтер, економіст, аудитор, фахівець галузі фінансів і торгівлі) є такими, що негативно впливають на стан здоров'я людини. Крім того, світова криза викликала, як наслідок, масове безробіття, ненормованість робочого часу, зростаючу відповідальність, інтенсивність інтелектуального навантаження, значне статичне напруження, брак фізичної активності тощо. Аналітична діяльність передбачає мінімальне фізичне навантаження й підвищену психоемоційну напругу, що призводить до певних емотивних перевантажень, гіподинамії та, як наслідок, до погіршення здоров'я.

Аналіз літератури з проблеми дослідження стану здоров'я економістів засвідчив, що специфіка їхньої професійної діяльності впливає на появу низки фахових захворювань, а саме: геморою, близько- та далекозорості, вегето-судинної дистонії, артеріальної гіпертензії, ішемічної хвороби серця, мігрені, поширеного остеохондрозу хребта та його різних неврологічних ускладнень, тромбофлебитів вен нижніх кінцівок. Достатньо поширеними у таких фахівців є проблеми пов'язані з погіршенням зору, болем у м'язах, перевтомою, психічними й нервовими розладами, а також хвороби серцево-судинної системи та онкологічні захворювання. Негативний вплив мають емоційні переживання під час роботи (стресові ситуації), що можуть провокувати такі гострі стани, як неврози, інфаркти та інсульти, гіпертонічні кризи, виразкову хворобу тощо. З огляду на це, сучасні умови професійної діяльності передбачають, насамперед, озброєння здоров'язбережувальними знаннями, уміннями та навичками, які допомагають підтримувати власне здоров'я на належному рівні.

У навчально-виховному процесі вищої школи проблема формування культури здоров'язбереження як світоглядної орієнтації майбутніх економістів є надзвичайно важливою, адже молода людина зазвичай послуговується зразками нездорового способу життя та поведінки дорослих, пріоритетного значення набувають матеріальні цінності, що в цілому супроводжується відчуженістю від оздоровчої діяльності, зокрема культури здоров'язбереження. Тому майбутній економіст повинен володіти знаннями про комплекс нескладних фізичних вправ, які можна виконувати щоденно для запобігання професійним захворюванням у майбутній діяльності. Такий комплекс має складатися з професійно-прикладних вправ, що покращують функціональний стан організму, підтримують високий рівень працездатності й збереження здоров'я.

Розв'язання проблеми формування культури здоров'язбереження як світоглядної орієнтації студентів вищих економічних навчальних закладів потребує особливої уваги суспіль-

ства з боку сім'ї, вищої школи, громадських організацій, закладів охорони здоров'я тощо, що вмотивоване цілою низкою причин, як-от: зниження життєвого рівня й добробуту населення; незацікавленість проблемами фізичного виховання молоді в сім'ї; відсутність належного методичного забезпечення навчально-виховного процесу в освітніх закладах; брак упровадження здоров'язбережувальних технологій у вишах різного рівня акредитації; низька світоглядна орієнтованість молоді на здоров'язбереження; недостатній рівень усвідомлення студентами значення здоров'язбережувальних знань, умінь та навичок у їхній майбутній професійній діяльності; необізнаність певної кількості викладачів вищих навчальних закладів із технологіями здоров'язбереження; відсутність моделі формування культури здоров'язбереження як світоглядної орієнтації майбутніх фахівців та шляхів її впровадження у вищих економічних навчальних закладах тощо.

Окремі аспекти здоров'язбереження з'ясовують науковці Д. Вікторов (розвиток мотивації здоров'язбереження в студентів): Д. Воронін (формування здоров'язбережувальної компетентності студентів), Є. Глебова (здоров'язбереження як засіб підвищення ефективності навчання студентів), Л. Дзодзикова (педагогічний супровід здоров'язбереження майбутніх фахівців), Л. Єлькова (педагогічні умови формування відповідного простору ВНЗ), В. Звєкова (підготовка майбутніх учителів до організації здоров'язбережувального дозвілля молоді), В. Ірхін (здоров'яорієнтована система підготовки фахівців вишу), М. Сентізова (педагогічне забезпечення підготовки майбутніх учителів до окресленої діяльності), Д. Сомов (теорія та методологія реалізації здоров'язбереження в умовах ВНЗ), Н. Суворова (післядипломна підготовка вчителів до цієї діяльності) та ін.

Незважаючи на великий обсяг досліджень, проблеми формування культури здоров'язбереження як світоглядної орієнтації майбутніх фахівців дотепер недостатньо вивчені як у теоретичному, так і у практичному аспектах. Аналіз наукових студій, присвячених порушеному питанню, дає підстави констатувати низку суперечностей, зокрема між:

- соціальними потребами у вихованні здорового покоління і недостатнім рівнем усвідомлення майбутніми економістами значення здоров'язбережувальних знань, умінь та навичок;
- низьким рівнем стану здоров'я студентів і необізнаністю викладачів вищого економічного навчального закладу з технологіями здоров'язбереження та шляхами їх упровадження в навчально-виховний процес;
- потребою у сформованості культури здоров'язбереження як світоглядної орієнтації майбутніх фахівців і неопрацьованістю шляхів її формування в економічних вишах;
- необхідністю створення нової освітньої стратегії, спрямованої на виховання культурного, високоосвіченого, здорового, конкурентоздатного фахівця-економіста й відсутністю моделі формування культури здоров'язбереження як світоглядної орієнтації майбутніх фахівців у навчально-виховному процесі вищого економічного навчального закладу.

Формування культури здоров'язбереження як світоглядної орієнтації майбутніх фахівців економічного профілю є феноменом, у якому на суб'єктивному рівні відображено уявлення про нормативні цілі, способи здійснення і перетворення здоров'язбережувальної діяльності майбутніх економістів; їхні ціннісні настанови, що виявляють ставлення до цієї діяльності; практичні дії, означені уявлення і цінності відтворюються в процесі фахової підготовки.

Формування культури здоров'язбереження як світоглядної орієнтації студентів вищих економічних навчальних закладів має інтегративний характер, що визначає необхідність розгляду та обґрунтування цього феномену на теоретичному, практичному та методологічному рівнях.

Теоретичний рівень дослідження відображає ідеї, концепції, положення та висновки, що стосуються: загальнотеоретичних проблем виховання, потрактованих у працях філософів, педагогів, психологів (І. Бех, А. Кузьмінський, В. Сластьонін, О. Сухомлинська та ін.); формування компонентів здоров'я (Є. Булич, М. Гончаренко, В. Скумін та ін.); передумов технологізації навчання (В. Беспалько, В. Горащук, Л. Лубишева, Л. Сущенко); формування культури здоров'я та здорового способу життя молоді (В. Бобрицька, Г. Зайцев, С. Лебедченко, В. Оржеховська та ін.), без яких неможливо зрозуміти сутність феномену, що вивчається, а також наукове

обґрунтування побудови моделі формування культури здоров'язбереження як світоглядної орієнтації студентів вищих економічних навчальних закладів.

Практичний рівень зумовлює експериментальну перевірку ефективності запропонованої моделі формування культури здоров'язбереження як світоглядної орієнтації студентів вищих економічних навчальних закладів; сукупність педагогічних принципів, чинників, умов, засобів, форм і методів цілеспрямовано діють на компоненти культури здоров'язбереження, що дозволяє досягати заздалегідь запланованого результату завдяки наявності блоку корекції.

Методологічний рівень відображає взаємозв'язок і взаємодію наукових підходів до формування культури здоров'язбереження як світоглядної орієнтації майбутніх фахівців, зокрема: системний, аксіологічний, гендерний підходи.

Для системного підходу характерне: з'ясування "всіх складових елементів досліджуваного педагогічного процесу чи явища; вивчення зв'язків залежності кожного елемента від усіх інших і на цій підставі виявлення основних елементів з провідними зв'язками і відносинами; побудова моделі, що характеризується трьома параметрами: організованістю, цілісністю й ієрархічністю; розкриття залежності встановленої системи від зовнішніх умов, оскільки тільки в такому разі система буде функціонувати; опис конкретного елемента в нерозривному цілому з усією системою, з описом його загальних і специфічних функцій усередині єдиного цілого" (за З.Курлянд [5, с. 33]).

Системний підхід передбачає виявлення структури процесу, предмета; дослідження внутрішньої організації елементів; окреслення системотвірних зв'язків, тобто спрямований на з'ясування об'єктивних зв'язків, які існують між елементами цілого, для кращого пізнання функційної ролі елементів окремо, так і в цілому. Акцентуємо на тому, що системний підхід дає змогу дослідити зв'язки та відношення між системними складовими (частинами цілого).

На нашу думку, системний підхід аналізує зазначений процес як систему з чітко окресленими елементами, тобто самостійними компонентами процесу формування культури здоров'язбереження як світоглядної орієнтації особистості, що існують не ізольовано, а у взаємозв'язку, де кожна система є підсистемою іншої, більш складної системи, що впливає на меншу, і навпаки.

Під поняттям системи слід розуміти впорядковану сукупність взаємопов'язаних компонентів, які більш повно характеризують будь-яке цілісне явище. Системний підхід – це методологічний орієнтир реалізації певної структури. Системний підхід до формування культури здоров'язбереження – світоглядної орієнтації майбутніх економістів – базований на розумінні формування культури здоров'язбереження майбутніх фахівців як цілісної, динамічної педагогічної системи, де структура, зміст і методика спрямовані на формування належного рівня ціннісних орієнтацій, знань, умінь, навичок та способів дій стосовно збереження свого здоров'я, що постійно виявляється в способі життя студента та його світогляді.

Отже, системний підхід уможливорює педагогічне пояснення зазначеного процесу як системи з чітко окресленими елементами, взаємодія яких впливає на запланований результат.

Сформована культура здоров'язбереження є елементом мислення студента, системою поглядів, переконань, цінностей, ідеалів, світоглядної орієнтації, що стосується здоров'язбереження та характеризує здоров'язбережувальне ставлення до власної діяльності, до свого здоров'я, до здоров'я інших, реалізує задоволення від потреби людини у здоров'ї як найвищій життєвої цінності.

Саме аксіологічний (гр. *axios* – цінний) або ціннісний підхід розкриває зв'язок між теоретичним і практичним аспектами формування культури здоров'язбереження як світоглядної орієнтації майбутнього фахівця-економіста, оскільки сформовані цінності особистості спрямовують поведінку в контексті культуротворення та культурозбереження.

Важливими цінностями людства є життя, здоров'я, любов, освіта, праця, творчість, краса та ін., зміна відбувається лише в їхній ієрархії залежно від виховання, сформованих ідеалів, принципів, еталонів, ціннісних понять, культурних норм суспільства, а також від ідеалів і мети життєдіяльності особистості. Так, ціннісна філософська концепція людини базована на тріаді

тіла, душі та духу, а цінність того чи того об'єкта визначають у процесі його оцінювання людиною, що постає як засіб усвідомлення значущості предмета діяльності, задоволення її потреб.

Отже, аксіологічний підхід реалізується через усвідомлення майбутнім фахівцем-економістом здоров'я як важливої цінності людини, що здатне слугувати світоглядним орієнтиром у здоров'язбережувальній поведінці й діяльності. Саме аксіологічний підхід дає змогу усвідомити, що формування цінності здоров'я створює фундамент для особистісної здоров'язбережувальної світобудови, а також моделювання власної здоров'язбережувальної поведінки відповідно до особистих світоглядних переконань та ідеалів.

Завдяки аксіологічному підходу можна пізнати сутність формування культури здоров'язбереження – світоглядної орієнтації майбутнього фахівця-економіста – як соціально-педагогічного феномену, що сприяє усвідомленню концепції здоров'я, культурному розвитку, збагаченню творчого потенціалу, успіху та самореалізації в професійній діяльності. Усвідомлення особистістю цінності здоров'я, його аналіз на особистісному рівні з позиції здоров'язбереження дає змогу з'ясувати внутрішнє мотивоване, індивідуальне значення для суб'єкта певної дії, самовизначитись у стилі життя.

Аксіологічний підхід – це наукова методологія ціннісного простору особистості, він передбачає аналіз здоров'я як найвищої цінності, піклування про яке допоможе майбутнім фахівцям у реалізації більш повноцінної професійної діяльності.

Отже, аксіологічний підхід передбачає надання процесові формування культури здоров'язбереження як світоглядної орієнтації студентів вищих економічних навчальних закладів ціннісної спрямованості; крізь призму культури здоров'язбереження молодь формує ціннісне та відповідальне ставлення до свого здоров'я, обирає аксіологічну орієнтованість на здоров'язбереження; від того, які саме цінності стають провідними у свідомості молодого фахівця, залежить зміст, цілі та якість його життя.

Інший методологічний підхід до формування культури здоров'язбереження як світоглядної орієнтації майбутніх економістів є гендерним, який є складовою частиною концепції формування гендерної рівності статей студентської молоді та сприяє вибудові власної індивідуальності.

Нині в освітньо-виховному процесі вищих навчальних закладів недостатньо впроваджено гендерний підхід, не повною мірою враховано відмінності між жінками та чоловіками, що призводить до гендерного дисбалансу в системі валеологічної освіти й потребує подальших гендерних досліджень та їх апробації в системі вищої освіти України. Серед причин такого стану варто назвати застарілі гендерні стереотипи щодо статерольової взаємодії (навчальної, ділової та ін.); домінування настанови на диференціацію професій за статевими відмінностями (більшість студентів вищих економічних навчальних закладів вважає свою професію суто жіночою). Крім того, гендерна проблематика не втілена в навчальних планах вищих економічних освітніх закладів, не з'ясовано особливості статевого взаємин на загальнокультурному та міжособистісному рівнях без будь-яких обмежень; панує ставлення до жінки в аспекті її самореалізації, насамперед як до дружини та матері, а вже потім як до кваліфікованого та освіченого фахівця. Це призводить до того, що на останніх курсах навчання або відразу після закінчення вищого економічного навчального закладу дівчата виходять заміж і народжують дітей, поступаючи кар'єрою.

Гендерний підхід сприяє глибшому розумінню всіх чинників (не тільки біологічних, але й соціальних, економічних), що впливають на здоров'я жінок і чоловіків; уможливорює уважне ставлення до поліаспектної ролі жінки; звернення до ролі чоловіків та їхньої відповідальності за власне здоров'я й здоров'я партнерів; краще розуміння цього, залучення до здоров'язбережувальної діяльності.

З огляду на це варто збагачувати практичний досвід студентів вищих навчальних закладів щодо оволодіння культурою гендерної поведінки, розширення можливостей змісту, форм і методів навчання й виховання для їхнього самовизначення в системі міжособистісних взаємин та ідентифікації проблеми.

Цей підхід відкриває нові перспективи для усвідомлення майбутніми фахівцями-економістами свого потенціалу, дає змогу стати центром і рушієм розвитку своєї культури здоров'язбереження як світоглядної орієнтації, більш адекватно самовизначитися стосовно ролі та місця в професійній кар'єрі. Отже, гендерний підхід визнає цінність людини як особистості, її рівні права на вільний розвиток своєї культури здоров'язбереження як світоглядної орієнтації, тому вможливує конкурентоспроможність і самореалізацію незалежно від статі.

Гендерний підхід до формування культури здоров'язбереження як світоглядної орієнтації майбутніх економістів – це наукова методологія, яка розкриває взаємодію чоловічого й жіночого, що відтворюється в структурах свідомості, світоглядній орієнтації на здоров'язбереження, дії та взаємодії. Цей підхід розкриває соціально-рольову й культурну інтерпретацію рис особистості та моделей здоров'язбережувальної поведінки чоловіка й жінки.

Отже, гендерний підхід створює новий світогляд, відповідно до якого стереотипне сприйняття жінок і чоловіків трансформоване в ідею розвитку особистісного потенціалу. Інтеграція в сучасну вищу освіту надає майбутнім фахівцям реальну змогу через кваліфіковане розуміння його сутності шанобливо ставитися до рівноправного розкриття людиною особистісного потенціалу, а також до рівної можливості самореалізації незалежно від статі. Гендерний підхід, визнаючи цінність як чоловічої, так і жіночої особистості, надає їм однакові можливості для реалізації свого потенціалу в усіх сферах життєдіяльності, зокрема в професійній.

Відтак, ми доходимо висновку, що аналіз формування культури здоров'язбереження як світоглядної орієнтації майбутніх економістів означає вивчення цього феномену на підставі системного, аксіологічного, гендерного підходів, з урахуванням цілісності людської особистості через взаємодію її духовного, психічного, фізичного й соціального розвитку.

Перспективи подальших розвідок ми вбачаємо у вивченні перспективних шляхів вдосконалення сучасної системи викладання фізичного виховання у вищих навчальних закладах.

Список використаних джерел

1. Закопайло С.А. Педагогічні основи виховання в юнаків 10-11 класів цінностей здорового способу життя: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 / Закопайло Сергій Анатолійович. – К., 2003. – 202 с.
2. Іванова Г.Є. Оптимізація фізкультурно-оздоровчої роботи в технічних вищих навчальних закладах шляхом валеологічної освіти студентів: дис. ... канд. наук з фізичного виховання та спорту: 24.00.02 / Іванова Ганна Євгенівна. – Луцьк, 2000. – 240 с.
3. Кривошеєва Г.Л. Формування культури здоров'я студентів університету: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Г.Л. Кривошеєва. – Луганськ, 2001. – 20 с.
4. Литвинова З.Н. Формирование ценностного отношения личности к культуре здоровья в образовательном процессе вуза: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Литвинова Зоя Николаевна. – Ставрополь, 2004. – 192 с.
5. Педагогіка вищої школи: [навчальний посібник] / З. Н. Курлянд, Р.І. Хмелюк, А.В. Семенова та ін. / За ред. З.Н. Курлянд. – [3-тє вид., перероб. і доп.]. – К. : Знання, 2007. – 495 с.

This article is about the concept of the research of creating a culture of the health saving as the world outlook orientation of future specialists in economics. The relevance of the research is reflected in the concept of economical sustainable development of the society, which offers a new approach in solving the urgent problems and provides significant changes in all spheres of public life in the process of intensive economic evolution of countries. The author has determined that the professions of economic trends (an accountant, an economist, an auditor, an expert in finance and trade) to have a negative impact on human health. The creation of a culture of the health saving as the world outlook orientation of the students of higher economical educational institutions is integrative, which determines the necessity of consideration and argumentation of this phenomenon on the theoretical, practical and methodological levels. The analysis of creating a culture of the health saving as the world outlook orientation of future economists includes the study of this phenomenon on the basis of the system, axiological, gender approaches.

Key words: *the culture of health saving, future specialist, saving of health, economist, a concept of researching, a phenomenon.*